

Elo Kiivet: need neetud kastid

On teemasid, mille jutuks võtmine võib rikkuda ära suguseltsi süldilaua, ajada tülli sõpruskonna või veeretada kraavi kohtingu. Pagulased, samasooliste abielu, #MeToo, feminism, veganlus, mets, valimised ja vaktsiinid on tavapärased miinid, mille vahel tuleb laveerida, aga üha rohkem nõuavad tähelepanelikkust ka arhitektuur ja linnaplaneerimine, kirjutab Elo Kiivet Mürilehes.

See, et avaliku ruumi teemal arutatakse järjest nõudlikumalt, asjatundlikumalt ja ka kirglikumalt, on positiivne areng, mille taga ei ole üksnes koroonast tingitud eriolukord või pealinna ruumikäkid. Tõsi, isolatsioon ja kaugtöö on toonud avaliku ruumi tähtsuse nii ühiskondliku kui ka isikliku tervise hoidmisel esile moel, mida on raske ignoreerida, lisaks näitasid piirangud kätte, kui palju me sõltume tarbimisruumist, mille sulgemisel jääb napiks tasuta avalikke olemis- ja tegevuskohti. Värskest kõigi üllatunud silmade all (sh otsustajate endi, nagu osutab Ekspressi vaimukas lugu linna pooletoobisest plaanist¹) ootamatult lahti rullitud Tallinna punased rattarajad näitavad ilmekalt, et ilma mõõtmata ja rätsepaoskusteta kokku traageldatud kuub kandjat ei kaunista ega kata ka sündsalt õigeid piirkondi.

Suurem teadlikkus, oskus märgata ja paremat nõuda näitab kodanikualgatuse aktiivsuse kasvu ehk demokraatliku ruumikultuuri arenemist, kus sõna võtavad paljud – lisaks laitmisele tihti ka aidates (nt @mitte_tallinna leidlikud fotomontaažid sotsiaalmeedias) – ja sikutavad niiviisi ruumiteemasid kabinetivaikusest ühisruumi. Ehitatud keskkond ei ole vaid arhitektide-planeerijate töö, vaid mõjutab kõiki inimesi ja annab seeläbi teatava hääleõiguse kõigile ruumikasutajatele. See on hea vahend monotoonsuse ja autokraatia vastu ehk aitab pääseda lähemale paremale avalikule ruumile. Arvamuste paljusust on muidugi raske hallata, aga maailmapilt avardub ja muutub kirjumaks kindlasti. Vahel sünnivad sellest ebaõiglasest vastandusest, nt jalgrattur vs. autojuht, mis vallandavad argumente pimestavaid emotsioone, aga on üks rahvasuus üha korduv ja vaidluste asemel suurt üksmeelt külvav motiiv: need neetud kastid.

kultuur.err.ee

Rahvusoper Estonia
Estonia teater
Ott Maaten

Arhitektuur või planeering

Kui aasta tagasi etendati Pärnu volikogus kunstilist jantmängu "Kus on lehm?", siis moodsast arhitektuurist võõrandumine tundub olevat sama ulatuslik. Ikka süüdistatakse seda linnaruumi risustamises betoonist ja klaasist kastidega (monstrumid!) ning vastupidist arvata julgejaid on vähe (või on nad vait?), eriti mittearhitektide arvestuses. Viha selliste materjalide vastu nagu betoon ja klaas paneb õelalt küsima, kas siis õige ja "rahvuslik" nüüdisarhitektuur peaks olema palktare seapõiest aknakestega. Kastinduse vaenamine meenutab sajanditagust aega, kui ilmusid esimesed rahvast šokeerinud funktsionalistlikud lamekatused – hoonel olgu ikka soliidne katus nagu kaabu peas.

Siinkohal on oluline tõmmata joon maitseküsimuste ehk konkreetse arhitektuurilahenduse kriitika ja hüpoteetiliste ehituskavade visuaalide vahele. Esimene käib valmis ehitatud või projekteeritud hoonete kohta, mille puhul saab lihtsustatud skaalal meeldib / ei meeldi oma positsiooni valida. Teine illustreerib tulevase hoonestuse maksimaalseid piire ja seda on korrektne kritiseerida pigem asukoha või idee tasandil, mitte vaadata seda valmis arhitektuurina. See pole kast, vaid pigem piirjoon, mille sisse arhitektid hiljem täpse ruumilahenduse, kuju ja ilme loovad. Järjekorraks on planeering, projekt, ehitus, kus esimene on ühiskondlik kokkulepe, õiguslik raam ja maksimaalse võimaliku ehitusvõimaluse määramine, teine arhitektuuri virtuaalne kuju (joonised ja mudelid) ning kolmas arhitektuur füüsilises vormis. Need kipuvad sassi minema ja tekitama sarnast reaktsiooni, kuigi igal etapil on kohane rääkida eri märksõnadest (idee vs. hoone, võimalikkus vs. tegelikkus). Samuti on arhitektuuri eri arenemisjärgudes vaja kasutada rohkem või vähem fantaasiat: planeeringus tulevast hoonet ehk täpset kuju veel ei ole, projekti puhul peab oskama lugeda kolmemõõtmelist ideaalmudelit ning alles valmis ruum võimaldab näha lõplikku tervikut.

Kastide teema tõstatub siiski jonnaka järjepidevuse ja uskumatu tundelisusega pea iga kord, kui avalikkuse ette ilmub mingi planeeringu illustratsioon. Kõige värskemad kastisõjad vallandas hiljutine riiklikult tähtsate kultuuriehitiste määramine riigikogus, mis paiskas barrikaadidele nii tartlased kui ka tallinlased. Tartu südalinna kultuurikeskus ehk Süku ja Estonia juurdeehitis panid

kired möllama suuresti ka seetõttu, et üks asub Küüni tänava pargis ja teine Tammsaare pargis, aga jätame seekord arutlusest välja vastanduse puud vs. maja ja keskendumine "kastidele".

Erialasläng

"Ringvaade" küsis 9. septembril tänaval inimeste käest, mida nad arvavad [rahvusooper Estonia](#) juurdeehitisest. 17 vastanust üks pooldab, viiele pigem ei meeldi, sest see on liiga massiivne, kuue arvates võiks jääda park, kolme meelest peaks uus olema ilus nagu vana Estonia ise, kahe sõnul võiks olla isegi tore, "kui nad ilusa maja teevad" ja tulemus on maitsekas. Kõrva jäid aga laused "kui tuleks selline ruuduline asi sinna taha, siis see rikuks täiesti ära" ja "kesklinnas on liiga palju klaasi". Kui kevadel näidati pilti valgest ja punasest kastist, siis septembris esitletu oli veidi põhjalikum – sealt kumas läbi valgust ning oli markeeritud ka konstruktsioon ehk põrandad-laed ja mõned seinad ning kohe järeldati, et tuleb ruuduline klaaskast. Estonia peadirektor [Ott Maaten](#) pidi taas kinnitama², et praegused kavandid ei näita mitte valmivat juurdeehitust, vaid visualiseerivad vajalikku mahtu ja suurust: "Tegu ei ole mitte selle hoone lõpliku kuju, välimuse või pindadega – need sünnivad hilisema arhitektuurikonkursi käigus." Arhitektuuriajaloolane ja akadeemik Mart Kalm arvas³, et inimesed, kes ise ei tegele ehitamisega või ei puutu selle protsessiga kokku, ehmatavad sellist punast kärakat nähes ära: "See on niisugune abstraktne üldistus." Eesti Arhitektuurikeskuse juhataja Raul Järg võrdles seda pilti "Terevisioonis"⁴ toore saia serveerimisega ja rahustas, et "majade planeerimisprotsessis on tavaline, et joonistatakse erinevaid eskiise, määratakse ära maht". Kõik see näitab vaid, et asjade selgitamisega ei saada hakkama moel, mis võimaldaks ka "tavainimesel" (sic!) mõista spetsialistide erialaslängi – mis imeloom see "maht" siis ikkagi on, kui teda võib näidata, aga samas ei näita see veel päriselt midagi? Appi ei tule siin ei ÕS, eesti keele seletav sõnaraamat ega ka õigusruum, sest nt määruse "Ehitise tehniliste andmete loetelu ja arvestamise alused" § 34 defineerib ehitise maapealse mahu kui "kogu ehitise maapealse füüsilise mahu". See on mõttekoht ruumiloojatele ja suunanäitaja ruumiharidusele.

Tartu Postimees kajastas veebruaris⁵ vaidlust, kas valimisliidu Tartu Eest postitatud pilt, mille keskel laiutab suur must kast,

eksitab valijaid või on selle eesmärk näidata vaid üldplaneeringus kehtivat hoone maksimaalset mahtu. Kommentaarid jõudsid hakata kiljuma, et rõve kast, maitsetu, suur kole maja, päris räme. Linnaarhitekt Tõnis Arjus tõttas klaarima ja väärarusaama kummutama, rõhutades, et tegu pole valmis majaga, vaid tegelik lahendus leitakse arhitektuurikonkursi käigus. Märgineline on oponeerijate esindaja Tanel Teini arusaamatus, kuidas saab Süku asukoht veel muutuda, kui üldplaneeringus on majale selline plats planeeritud, mis näitab, et isegi linnavolinik ei saa aru, mis vahe on planeeringul ja arhitektuuril.

Kastimaailma hirmusid aitavad ehk vähendada illustreeritud ja inimkeelsed abimaterjalid, nagu Tallinna planeeringute juhend (Linnalabor, b210, 2012) või värskem ja kakskeelne Narva planeeringute juhend (2019), mis õpetavad, kuidas planeeringut lugeda, ehk on teejuhiks linnaplaneerimise peeglitagusesse maailma ja võimaldab planeerimisprotsessis paremini osaleda. Alati on abi ka huumorist ja eneseirooniast. Margit Mutso lõi 2017. aastal arhitektide slängi kontekstis teravmeelse sketši sellest, kuidas paistab "tavainimestele täiesti tavaline valge kast" arhitektide peades. Harjutagem üksteisemõistmist ja ehk pole ruumiteemad siis enam kaklema ajav maitseküsimus, vaid sisuline arutelu, ühine asi parema elukeskkonna nimel.

1 Tiks, J. 2021. Pooletuobine plaan Tallinn 54 päevaga punaseks võõbata, aga keegi ei tea, kes selle välja mõtles. – Eesti Ekspress, 15.09.

2 Maaten: [Estonia juurdeehituse uued kavandid visualiseerivad vajalikku suurust.](#) – kultuur.err.ee, 09.09.2021.

3 Pärn, M. 2021. [Estonia juurdeehitus – ooperi triumf linnaruumi ja kultuurimälestiste hinnaga?](#) – kultuur.err.ee, 15.05.

4 Raul Järg: [Estonia juurdeehitusest ringelnud pilt on kui toore saia serveerimine.](#) – kultuur.err.ee, 28.04.2021.

5 Riives, A. 2021. Kampaaniapilt Sükust tõmbas käima ägeda debati. – Tartu Postimees, 04.02.

6 Eesti Arhitektuuripreemiad 2017 vahesketš: Lind. – Eesti Arhitektuuripreemiad, YouTube, 03.04.2018.

Toimetaja:

Kaspar Viilup

Allikas:

Müürileht